УДК 338.1:316.34(73)
DOI: https://doi.org/10.22182/pr.6642020.4
Оригинални научни рад

Андреа Матијевић*
Институт за политичке студије, Београд

ЕКОНОМСКА НЕЈЕДНАКОСТ КАО ФАКТОР ОГРАНИЧЕЊА ЕКОНОМСКОГ РАСТА СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА**

Сажетак

Полазећи од различитих теорија економског раста, аутор у раду приказује економску неједнакост као један од значајних фактора који утичу на економски раст. Бројне су студије које се баве утицајем економског раста на економску неједнакост. Релативно мање пажње посвећено је анализи односа ова два феномена у обрнутом смеру. Основна претпоставка од које аутор полази је да, ако посматрамо утицај економске неједнакости на економски раст, та веза не може бити тако једноставно детерминисана и дата као коначна. Стога се у раду настоји испитати који су то канали утицаја раста неједнакости на економски раст, да ли је тај утицај директан или посредан. Аутор на примеру Сједињених Америчких Држава разматра питања узрока раста неједнакости, као и узроке успоравања економског раста. У раду се покушава

* andrea.matijevic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад садржи делове мастер рада (*Политички узроци кризе хипотекарног дуга из 2007. године у Сједињеним Америчким Државама*, одбрањен 30.09.2019. године, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду) који до сада нису објављени.

доказати да управо економска неједнакост представља фактор ограничења економског раста Сједињених Америчких Држава.

Кључне речи: економски раст, економска неједнакост, дерегулација, либерализација, Сједињене Америчке Државе

УВОД

Раст неједнакости међу појединцима и друштвеним слојевима представља сложен не само економски, већ и социјални феномен са далекосежним економским и социјалним реперкусијама. Постојање неједнакости у друштву које заснива своју рачуницу успешности и ефикасности на основу материјалних трошкова и добити чини се као неизбежно, а питање њихове оправданости и опстанка покреће расправе и детерминише постулате различитих приступа у политичкој теорији. Ти приступи креирају континуум на чијим се половима могу идентификовати с једне стране они теоретичари који се залажу за бескласно друштво, аргументујући да неједнакости потичу од неправичне расподеле власништва над средствима за производњу, а са друге они теоретичари који сматрају да су неједнакости подстицај појединцима на рад и предуслов социјалне мобилности, стога и нужно неопходне. Иако се ниво неједнакости у једном друштву може сматрати фактором који утиче на економско благостање појединца, методолошки посматрано, ниво неједнакости се у анализама најчешће не користи као непосредан индикатор нивоа економског благостања једног друштва, односно државе у целости.

С друге стране, најчешће коришћен показатељ економских перформанси јесте економски раст. Употреба економског раста у проценама економских резултата вишеструко је оправдана, пре свега због тога што је економски раст лакше мерити и номинално исказати од раста неједнакости. При утврђивању фактора који утичу на ниво економског раста једне државе могу се

идентификовати различити елементи, од почетних услова до непредвиђених, изненадних околности као што су рецесије узроковане ратовима, економским кризама итд. Поставља се питање да ли се економски раст може ставити у функцију раста неједнакости, и ако може, каква је природа везе између ова два феномена?

Циљ аутора овог рада је да, полазећи од прегледа различитих схватања у вези са међусобним односом економског раста и економске неједнакости, понуди објашњење утицаја раста економске неједнакости на стопу економског раста у Сједињеним Америчким Државама за период од 1974. до 2019. године.[1] Истичући да се економски раст свакако не може ставити искључиво у функцију економске неједнакости, аутор износи закључак да је и поред политика примењених у циљу подстицаја економског раста (политика дерегулације и либерализације) у САД дошло до другачијих резултата – до раста економске неједнакости и успоравања економског раста, односно задржавања стопе економског раста на ниском нивоу, будући да су позитивни ефекти економског раста „угушени“ растућом економском неједнакошћу.

ЕКОНОМСКА НЕЈЕДНАКОСТ И ЕКОНОМСКИ РАСТ – ФАКТОРИ УТИЦАЈА И МЕЂУЗАВИСНОСТ

У одговору на питање зашто су неке државе богатије од других већина аутора полази од разлика у стопама економског раста. Економски раст је најчешће коришћен показатељ економских перформанси једне државе најпре због тога што је промене нивоа економског раста лакше идентификовати, мерити и поредити него што је то случај са другим економским феноменима. Економски раст квантитативно се изражава

1 1974. година узета је као почетна година не само због доступности података за Џини коефицијент на сајту Светске банке од те године, већ и због прегледа економске неједнакости непосредно пред почетак примене политика дерегулације и либерализације. Будући да се економска неједнакост, према методологији Светске банке, мери Џини коефицијентом у временским серијама, доступни су подаци закључно са 2016. годином. Анализа није допуњена подацима за период 2016-2019. из других база података, због евентуалних разлика у методологији. Што се тиче мерења економског раста, као почетна година узета је иста година као и за приказ кретања Џини коефицијента, али су у анализу укључени и последње доступни подаци на сајту Светске банке, подаци за 2019. годину.

на различите начине, а најчешће кроз раст реалног бруто друштвеног производа, односно реалног БДП-а *per capita*. Уопште посматрано, бруто друштвени производ мери укупне приходе у оквиру једне привреде, као и укупне расходе у производњи роба и услуга у оквиру те привреде у посматраном периоду, најчешће у току једне године. Ниво економског раста користи се као показатељ економског просперитета, а раст тог нивоа показатељ је економског прогреса (Mankiw, Taylor 2014, 473). Мерење раста економског аутпута важно је јер се материјално благостање доводи у везу са растом аутпута добара и услуга по глави становника. Другим речима, раст обима производње по глави становника увећава материјално благостање становништва, а животни стандард заправо представља последицу кумулираног претходно оствареног раста БДП-а *per capita*. Идући том линијом аргументације, може се закључити да државе ниског животног стандарда имају ниске стопе раста БДП-а *per capita*. Стога се БДП *per capita* може користити и најчешће се и користи као критеријум за процену економских резултата једне државе, односно економског система у целини (Gregory, Stuart 2014, 56-57).

Имајући у виду значај економског раста за економско благостање, животни стандард и богатство једне државе, економисти су посебно заинтересовани за анализу фактора који детерминишу економски раст у циљу постизања више стопе економског раста. Од периода меркантилизма, када се сматрало да се економски раст подстиче увећањем златних резерви и трговинског суфицита државе, дошло је до еволуције бројних модела економског раста који наглашавају различите узроке раста. Овде спадају модели које предвиђају класичне теорије економског раста (која као основне факторе економског раста наводи величину популације и богатство ресурсима), затим неокласичне теорије економског раста (која се најчешће операционализује кроз Солоу-Свон модел (*Solow/Swan model*), према ком су за увећање стопе економског раста најважније увећање удела инвестиција у оствареном БДП-у и технолошки прогрес који увећава продуктивност рада и капитала), као и ендогена теорија раста (која највећи акценат ставља на концепт људског капитала, односно томе како радници са вишим нивоом знања, образовања и практичног усавршавања могу да

допринесу увећању технолошког напретка), итд. Поред ових, могло би се рећи, гранд-теорија економског раста, постоје и неке друге анализе и модели који се баве економским растом, попут Харод-Домар модела (*Harrod-Domar model*) у оквиру неокласичних теорија економског раста, који се заснива на кејнзијанској аргументацији значаја стопе штедње за економски раст, или теорије аутора које имају за циљ да модел економског раста прилагоде условима у земљама у развоју, као што су Амартја Сен (*Amartya Sen*) і Џозеф Стиглиц (*Joseph E. Stiglitz*).

Ако су фактори које наводе економске теорије толико битни за постизање веће стопе економског раста, зашто онда неке државе не успевају да унапреде своје технолошке капацитете, да подстакну капиталне инвестиције и да акумулирају више људског капитала? Одговор се може идентификовати у ономе што би Дарон Асемоглу (Acemoglu, 2007) означио фундаменталним узроцима економског раста. Поставља се питање и какву улогу има раст економске неједнакости у узроковању виших, односно нижих стопа економског раста?

Раст неједнакости је не само економски, већ и социјални феномен, али се, у циљу једноставнијег мерења и операционализације раст неједнакости најчешће посматра као раст економске неједнакости. Економска неједнакост може се одредити као „суштински диспаритет при коме једни имају одређене могућности економског избора, док су другима те могућности ускраћене“. Најчешће се економска неједнакост посматра као неједнакост богатства или неједнакост дохотка, при чему се истиче да доходак опредељује могућност приступа ресурсима коју одређена особа има у датом тренутку времена, док доходак умањен за потрошњу указује на промену богатства током одређеног временског интервала. Раст економске неједнакости у овом раду посматраће се као раст неједнакости дохотка. Анализа економских неједнакости може се заснивати на анализи текућег дохотка, који се утврђује кроз функцију потрошње, или анализи животног дохотка, тј. укупно оствареног дохотка током читавог живота. Пошто пружа увид у неједнакости у одређеном тренутку, најчешће се за анализу користи текући доходак (Jovanović-Gavrilović 2003, 22-23).

Различите студије баве се питањем утицаја економског раста на економску неједнакост, покушавајући да докажу или оповргну хипотезу према којој повећање стопе економског раста може да доведе до пада економске неједнакости, дугорочно посматрано. Традиционално се сматрало да у користима од економског раста уживају и најсиромашнији слојеви становништва у виду нових радних места, нижих цена егзистенцијалних добара, виших зарада… Међутим, пракса је показала одступање од ове хипотезе. Динамичан економски раст у земљама у развоју није потврдио овакве претпоставке: доходак није аутоматски стизао до најнижих слојева друштва, а повећање неједнакости и сиромаштва није било нужно за убрзање привредног раста (будући да се повремено могло наићи и на мишљења према којима је на почетку развоја непожељно, па чак и погубно бринути за неједнакост дохотка и сиромаштво, јер је према оваквом углу посматрања, концентрација користи од раста у рукама мањине неопходна да би се подстакла штедња и предузетништво, а тиме и створили услови за континуирано увећање производње и дохотка *per capita*) (Jovanović-Gavrilović 2013, 5-6). Аделман и Морис (Adelman, Morris 1973) наглашавају факторе који чак могу довести до раста економске неједнакости. У својој студији долазе до сазнања да економски раст у раним стадијумима развоја не само да продубљује неједнакост дохотка, већ и доводи до погоршања апсолутног сиромаштва, смањивањем просечног дохотка сиромашних слојева популације. У свом говору пред Бордом гувернера Светске банке Роберт Макнамара (McNamara 1973), тада председник Светске банке, критиковао је приступ привредном развоју искључиво фокусиран на економски раст, будући да су током 1960-их земље у развоју остварилe стопу економског раста без преседана, која упркос томе није довела до побољшања економског положаја најсиромашнијих. Мере подстицаја економског раста у тим земљама доприносиле су увећању богатства за 40% становника, који су припадали богатијим слојевима. Услед чињенице да економски раст у већини земаља у развоју није довео до смањења економске неједнакости и сиромаштва, дошло је до редефинисања концепта економског развоја тако да централни фокус теоретичара престаје да буде економски раст као средство за постизање ових циљева, а пажња се усмерава на проблеме

расподеле дохотка, незапослености, сиромаштва и на оне факторе који могу да доведу до решавања тих проблема (Jovanović-Gavrilović 2013, 7).

Будући да се показало да претпоставка о томе да повећање стопе економског раста води смањењу економске неједнакости није универзално потврђена, поставља се питање да ли важи релација у обрнутом смеру, односно да ли економска неједнакост утиче на стопе економског раста, и ако да, на који начин?

Бројне су студије које се баве утицајем „неекономских" фактора на економски раст. У литератури која анализира конвергенцију стопе економског раста између држава разматрају се различити фактори, попут (не)постојања ефективне заштите права својине, одсусутва/присуства социјалне и политичке нестабилности, (не)постојања адекватне заштите економских слобода и законског и регулаторног оквира, итд. Што се тиче економске неједнакости, неки аутори сматрају да она успорава економски раст, док други сматрају да подстиче. Чини се да посматрање ефекта економске неједнакости зависи од уверења аутора о основним нормама социјалног и економског уређења. Према неокласичној теорији економског раста, постојање економске неједнакости креира подстицаје за алокацију ресурса ка ефикаснијим каналима њихове експлоатације и подстиче штедњу и акумулацију капитала, већу продуктивност рада и акумулацију људског капитала (Kaldor, 1956). Може се уочити да новије студије доводе у питање овакве налазе о утицају економске неједнакости на економски раст. Роберт Баро (Barro, 1999) сматра да економска неједнакост негативно утиче на економски раст сиромашних држава, а позитивно на економски раст богатих. С друге стране, Алберто Алесина и Дани Родрик (Alesina, Rodrik, 1996) сматрају да неједнакост дохотка има негативан ефекат на економски раст јер води до редистрибутивних политика и реформи пореског система у корист сиромашних које могу имати дисторзиван ефекат на економски раст. Сајмон Кузнец (Kuznets, 1955) сумира налазе оба приступа, наводећи да економска неједнакост може подстицати економски раст у раним фазама развоја, али да се тај раст успповара у каснијим фазама развоја. Однос између економске неједнакости и БДП-а *per capita* представио је графички кривом у облику обрнутог латиничног слова У (U) –

Кузнецовом кривом. Филип Агион и други (Aghion et al., 1999) су међутим истицали да раст неједнакости може негативно утицати на економски раст на свим нивоима развоја, уколико постоје значајни недостаци тржишта капитала.

У међувремену, студије су показале да однос између економске једнакости и економског раста не можемо посматрати на исти начин, уколико посматрамо на кратак и на дуг рок. Кристин Форбс (Forbes 2000) сматра да је постојање међусобно опречних виђења о утицају економске неједнакости на економски раст управо последица различитих резултата уколико се тај однос посматра у кратком (5-10 година) и дугом периоду (25-30 година). Она истиче да резултати зависе од методологије којом се овај однос анализира: употребом панел студија може се уочити како промене у неједнакости у једној држави посматрано у временским серијама утичу на промене у стопама раста током тог периода. С друге стране, ОЛС регресионом анализом (*OLS regression analysis)* се може идентификовати како трајне неједнакости између држава могу утицати на стопу економског раста дугорочно посматрано. Обзиром на разлике у анализи дугорочних и краткорочних ефеката, Форбс сматра да је неопходна поновна и пажљива процена међусобне повезаности економске неједнакости и економског раста.

Фокус аутора овог рада је у проучавању ефеката економске неједнакости, посматране кроз неједнакост дохотка, на промену стопе економског раста, дугорочно посматрано. У овом раду се жели нагласити да иако економска неједнакост понекад може подстаћи економски раст (уколико креира прилике за искоришћавање нових могућности), она ипак може да, кроз генерисање недостижног јаза између друштвених група, умањи ефекте материјалих напредака или штавише да те ефекте у потпуности „угуши“. Другим речима, неједнакост може стимулисати оне који заостају да сустигну остатак друштва, генеришући побољшање и за једне и за друге. Међутим, неједнакост може постати толико изражена, а добици сконцентрисани у рукама неколицине, да се економски раст „гуши“ и функционисање привреде у целини постаје угрожено (Deaton 2015, 166). Намера аутора је да своју хипотезу потврди на примеру Сједињених Америчких Држава, посматрајући промене у стопама економске неједнакости у периоду од 1980-

их, идентификујући нагли раст неједнакости од 1986. године до 2020. године, упоредо са променама стопа економског раста у посматраном периоду.

ЕКОНОМСКА НЕЈЕДНАКОСТ И ЕКОНОМСКИ РАСТ У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Постојање економске неједнакости практично је неизбежно у свим државама света у каквом данас живимо. Суштински проблем није дакле њихово постојање, већ њихово увећање и задржавање на високом нивоу. Сједињене Америчке Државе индикативне су да прикажу како продубљивање економске неједнакости и њено задржавање на високом нивоу осујећује ефекте економског благостања на живот појединаца.

Раст економске неједнакости у САД првенствено се може посматрати као последица неолиберале политике усвојене крајем 1970-их година, односно пракси дерегулације и либерализације као дела неолиберале парадигме. Доминација парадигме неолиберализма у развијеним државама 1980-их година, пре свега САД и Великој Британији представља велики заокрет у односу на претходно имплементирану политику тзв. државе благостања, односно концепт Кејнзијанског либерализма. Западне државе општег благостања су настојале да се редистрибутивним механизмима, социјалним осигурањем, политиком образовања и здравственом негом изборе са диспаритетом у зарадама и да обезбеде једнаке могућности за све, додајући социјалну димензију економском расту (Berend 2009, 219-221). Будући да је велика државна потрошња за ове социјалне програме, уз државне издатке за потребе Вијетнамског рата, довела до великих инфлаторних притисака, САД уводе политике либерализације и дерегулације у циљу подстицања економског раста након политика широке државне потрошње.

Ефектима политика дерегулације и либерализације на раст економске неједнакости у САД, а затим и на економски раст бавили су се различити аутори. С тим у вези, Ангус Дитон (Deaton, 2015) истиче да су ефекти послератног економског раста били равноправно дистрибуирани међу америчким становништвом до 1970-их. Од тада, економски раст стагнира и дистрибуција његових ефеката више није тако равноправна,

тј. ефекти овог раста нису доступни онима који се налазе најниже на социјалној лествици. Стога, послератну историју Дитон дели у два периода: период убрзаног, равномерно дистрибуираног економског раста и период успореног раста уз растући јаз између сиромашних и свих осталих. Као што је већ речено, овај јаз се најчешће посматра кроз неједнакост у расподели доходака, која се уобичајено мери Џини (*Gini*) коефицијентом. Вредности овог коефицијента су у начелу биле константне од краја Другог светског рата до средине 1970-их, а онда од тада почињу да расту. Док је просечан доходак од тог периода порастао, доходак најсиромашнијих је стагнирао, што се може догодити једино у случајевима креирања великих диспаритета између богатих и сиромашних. Просечан доходак најбогатијих породица које су чиниле 5% становништва био је 11 пута већи од просечног дохотка најсиромашнијих породица које су представљале 20% становништва 1986. године. До 2010. овај однос је погоршан, тако да је те године достигао следећу размеру: просечан доходак прве групе био 21 пута већи од просечног дохотка (у оба ова случаја ради се о неопорезивим износима и износима без средстава обезбеђених домаћинствима кроз програме државне потрошње, попут здравственог осигурања) (Deaton 2015, 182-184).

Који су кључни фактори довели до овакве ситуације у САД? Глобализација, која је омогућила премештање пословања компанија у земље са нижим платама у циљу умањивања трошкова, подстакла је и домаће компаније да смање плате радницима и тиме још више подстакну јаз између богатих и сиромашних. Легални и илегални имигранти постали су конкуренција домаћим радницима, који су или били замењени мање плаћеним имигрантима, или су морали да прихвате ниже плате. Пораст цена здравственог осигурања, чија се наплата најчешће вршила директно кроз обавезно издвајање одређеног дела бруто износа плате, уз задржавање бруто износа на истом или чак нижем нивоу, доступни износ плате радницима, тзв. нето износ, свео је на нижи ниво. Поред ових фактора који, умањењем дохотка сиромашних увећавају јаз између њих и богатих, ову разлику увећава и повећање дохотка најбогатијих. Ако посматрамо генерални тренд кретања доходака најбогатијих у току 20. века, може се уочити оштар пад у периоду оба светска рата (порезе који су финансирали учешће САД у ратовима

највише су исплаћивале компаније, што је умањило износ дивиденди за богате акционаре тих компанија) и током Велике рецесије. Тренд пада настављен је и након Другог светског рата, али у блажој мери, да би тај тренд био преокренут с краја 1970-их, а нарочито у 1980-им. Оштар раст прихода најбогатијих отпочео је и настављен је након 1986. године, која се узима као кључна година будући да се реформа пореског система извршена те године може сматрати најзначајнијим фактором оваквог увећања (Deaton 2015, 190-199).

Ако говоримо о улози пореског система у увећању економске неједнакости, званична статистика Канцеларије за буџет Конгреса САД (*Congressional Budget Office*) процењује да је у периоду између 1979. и 2007. године неједнакост дохотка, мерена Џини коефицијентом, порасла за око 25% за дохотке без зарачунавања пореза и за око 33% за дохотке након зарачунавања пореза на доходак. Оваква дискрепанца објашњава се како мањом прогресивношћу пореског система у посматраном периоду, тако и редистрибуцијом доходака од најмање богатих ка најбогатијим и политички најрелевантнијим слојевима становништва која је омогућена управо пореским системом (Deaton 2015, 191-195). Успех оваквих политика омогућен је чињеницом да су друштвене норме којима је оправдавано прогресивно опорезивање у циљу постизања једнакости након Другог светског рата у великој мери напуштене у последњим деценијама 20. века, што је довело до тога да је веома висок доходак појединих делова становништва насупрот ниског дохотка већине постала друштвено прихватљивија чињеница него што је то био случај у годинама непосредно након Другог светског рата (Deaton 2015, 204).

С друге стране, Џозеф Стиглиц, иначе председник Већа економских саветника у администрацији Била Клинтона, истиче да је ситуација што се тиче економске неједнакости у ограниченој мери побољшана за време Клинтоновог мандата, а да су мандати Џорџа Буша Млађег заправо обележени најизраженијим растом неједнакости, и да Буш Млађи није овај раст ни препознао, нити је учинио ништа тим поводом, осим што је ситуацију и погоршао. Стиглиц наводи да иако званичне статистике указују на високе стопе економског раста у првих 6 Бушових година, позитивни ефекти овог раста одразили су

се на оне којима помоћ није била потребна, док такве ефекте нису осетили они којима је помоћ била најпотребнија. Поред тога, он истиче да је у 2007. години степен неједнакости био више изражен него икад у претходних више од 70 година, и да је зарада мушкараца у 30-им годинама, имајући у виду и стопу инфлације, око 12% мања од зараде њихових очева 30 година раније (Stiglitz 2015, 44).

Уопште узевши, када је реч о односу економске неједнакости и економског раста у САД, релативно мало студија о америчком економском расту бави се анализом утицаја институционалних фактора какве наглашавају модели ендогене теорије раста, већ се пре баве утицајем „конвенционалнијих" фактора, попут пореза, инфраструктуре итд. Свакако да студије о утицају економске неједнакости на економски раст САД ипак постоје, и њихови налази су од значаја за овај рад.

Марк Партриџ (Partridge 2005) бавио се односом економске неједнакости на економски раст држава, посматрајући кретање економске неједнакости у 42 савезне америчке државе у периоду 1960-2000. године. Његова студија значајна је из два разлога. Прво, Партриџ је применом регресионе анализе указао на зависност БДП *per capita* од економске неједнакости уопште: налази његове студије показују да Џини коефицијент из 1959. објашњава 40% варијансе раста стопе реалног БДП *per capita* у периоду 1960-2000. године. Друго, Партриџ је потврдио наводе Форбсове, према којима се резултати анализе утицаја неједнакости на економски раст разликују у зависности од тога да ли се посматрање врши у кратком или дугом периоду. Полазећи од претпоставке да долази до разлика у резултатима у зависности од дужине периода посматрања, он примењује ОЛС регресиону анализу (*OLS regression analysis*) за анализу у кратком периоду, а за мерење дугорочног утицаја користи *Cross-Sectional* анализу и притом долази до различитих резултата. Ипак, Партриџ не нуди сасвим јасан одговор на питање да ли економске неједнакости доприносе или штете економском расту. Резултати његове анализе показују да подстицаји креирани растућим Џини коефицијентом доприносе и економском расту, нарочито ако постоји мобилност дохотка и ако економски раст није у потпуности „апсорбован" од стране богатих. Ипак, и Партриџ наводи да ове резултате не треба интерпретирати

тако да су економске неједнакости добре за економски раст, јер растуће неједнакости могу довести до слабљења средње класе и политичких конфликата који би резултирали паду економског раста. Он такође наводи да су потребне додатне анализе како би се утврдила истинска природа овог односа.

Поред Партриџове студије, овим питањем бавили су се Анил Рупасинга и други (Rupasingha et al, 2002). Циљ њихове студије био је да докаже да социјални и институционални фактори утичу на економски раст. Анализу утицаја ових фактора операционализовали су кроз анализу утицаја етничке разноликости, социјалног капитала и неједнакости дохотка на стопе економског раста, за посматрани период 1960-1990, узимајући за јединицу анализе округе у америчким државама. Применом ОЛС регресионе анализе, као и процедура просторне економетрије[2], дошло се до резултата према којима је, *ceteris paribus*, висок степен неједнакости дохотка повезан са ниским стопама раста. Негативна корелација између неједнакости дохотка и економског раста у америчким окрузима уочена је чак и поред зарачунавања ефеката осталих експланаторних варијабли. Другим речима, налази ове студије показују да су окрузи са вишим нивоом неједнакости дохотка остваривали ниже стопе раста од оних са нижим нивоом неједнакости.

Закључци наведених студија од значаја су за овај рад, али је ипак основни фокус рада на проучавању кретања економске неједнакости и кретање стопе економског раста, услед чега се у наредном делу рада аутор бави анализом ових података и извођењем закључака на основу истих.

АНАЛИЗА КРЕТАЊА ЕКОНОМСКЕ НЕЈЕДНАКОСТИ И СТОПЕ ЕКОНОМСКОГ РАСТА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Кретање економске неједнакости најчешће се и мери, а и за потребе овог рада посматра кроз промене Џини коефицијента у САД за период 1974-2016. Кретање Џини коефицијента израженог у процентима дато је на Графикону 1:

2 Ове процедуре употребљавају се у циљу инкорпорирања просторних ефеката у емпиријске моделе са великим базама података, будући да присуство просторне зависности, односно утицаја географског положаја и међусобне просторне близине јединица анализе може довести до тога да налази ОЛС регресионе анализе буду недоследни и пристрасни.

Графикон 1: Кретање Џини коефицијента (израженог у процентима) у САД за период 1974-2016.

Извор: World Bank [WB], n.d.

Као што се на Графикону 1 може видети, са праксом примене политика дерегулације и либерализације, дакле од 1979. па надаље може се приметити раст Џини коефицијента од готово 5% у периоду 1979-2016. Нарочито се овај раст убрзава након 1986. године, чиме се потврђује да је до наглог раста економске неједнакости дошло након реформи пореског система која је омогућила оштар раст прихода најбогатијих Американаца.

Да би се реализовао циљ овог рада, потребно је извршити и преглед и анализу промена стопе економског раста у САД у посматраном периоду. За ове потребе, на Графикону 2 приказано је кретање стопе раста БДП-а *per capita* за период 1974-2019, на годишњем нивоу:

Графикон 2: Стопа раста БДП-а *per capita* изражена у процентима на годишњем нивоу: период 1974-2019.

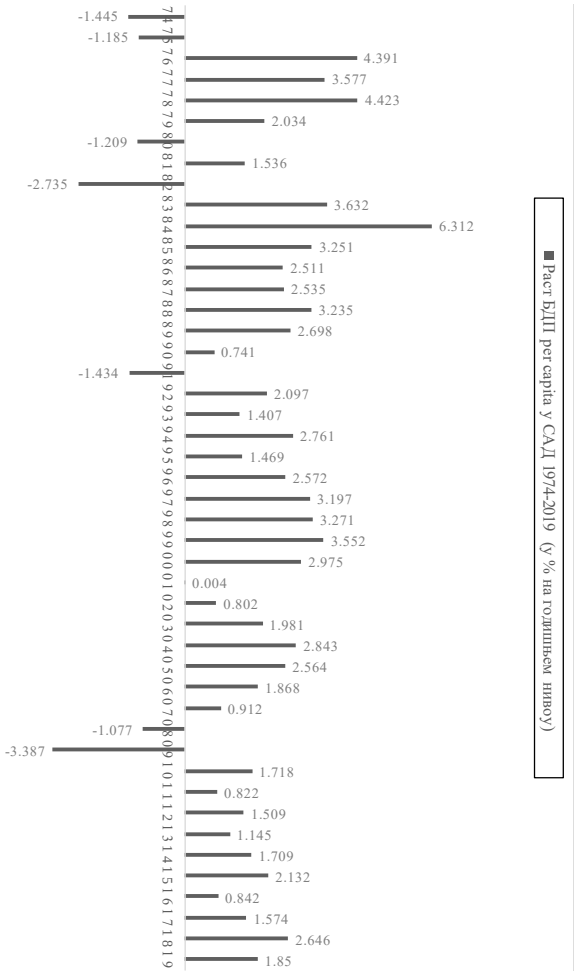

Извор: World Bank [WB], n.d.

На Графикону 2 се може видети да у првим годинама јесте дошло до раста ове стопе, тако да 1984. САД остварују раст и преко 6%. Након тога стопе раста нагло опадају, да би 1991. та стопа била и негативна (-1.434%). Током 1990-их долази до повећања стопе економског раста, нарочито у другој половини 1990-их, што се може приписати деловању

различитих фактора: појави интернета и информационих технологија које су отвориле прилику за нова радна места; примене мера за остваривање циљева балансирања буџета и финансирања јавног дуга; улоге Федералних резерви које су у циљу стабилности цена утицале на смањење стопе инфлације. Већ 2000. долази до оштрог пада стопе раста, што се може приписати пуцању "*dot-com*" мехура. Период економског раста у другој половини 1990-их кореспондирао је са новим растом Џини коефицијента. Смањење каматне стопе након 2000. године стога не треба посматрати само у контексту подстицања економске активности након кризе изазване пуцањем шпекулативног мехура, чији су ефекти готово моментално били апсорбовани овим дотоком „врућег" новца: ову стратегију монетарне власти следиле су у циљу подстицања економског раста. Свесне чињенице да ће ефекти раста бити „поништени" због постојања високог нивоа економске неједнакости, Федералне резерве интервенисале су смањењем каматне стопе и њеним задржавањем на ниском нивоу, како стопа економског раста не би у потпуности била апсорбована и да би била задржана на позитивном нивоу, а у циљу изласка из рецесије с почетка 2000-их. Након тог периода наступа период кризе хипотекарног дуга и негативних стопа раста БДП *per capita*. У последњој деценији САД бележе позитиван економски раст, али је та стопа раста релативно ниска, крећући се у интервалу 0.822% (2011) до 2.646% (2018).

С друге стране, иако јесте најчешће коришћен, економски раст ипак није једини макроекономски показатељ који се користи за процену резултата успешности одређене економије. Стога је, ако желимо да посматрамо ефекте економске неједнакости на привреду у целини потребно у анализу увести и друге показатеље. За потребе овог рада аутор се опредељује да у анализу уврсти још један индикатор макроекономских кретања из сфере реалне економије, а то је стопа незапослености. Стопа незапослености зарачунава се као процентуални удео незапослених у укупној радној снази. На следећем графикону биће представљене стопе незапослености за посматрани период 1974-2020. за месец јануар за сваку посматрану годину, уз напомену да се ради о стопи незапослености кроз посматрање грађана САД старијих од 16 година.

Графикон 3: Стопа незапослености старијих од 16 година у процентима на годишњем нивоу

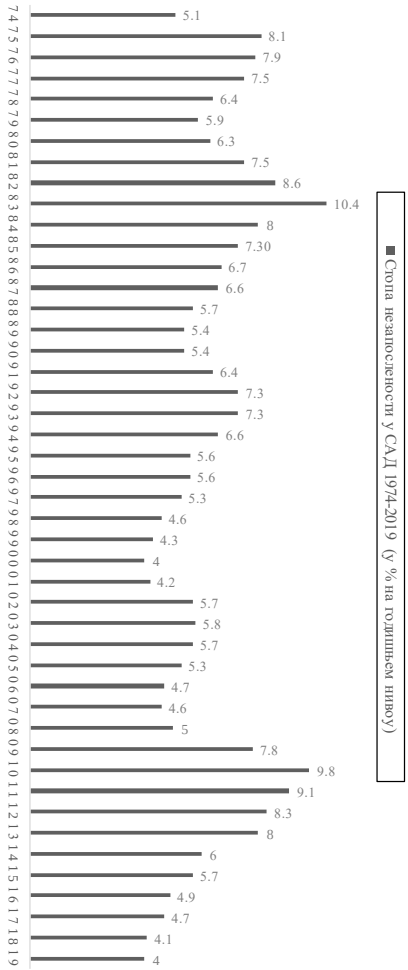

Извор: U.S. Bureau of Labour Statistics, n.d.

На Графикону 3 се може уочити да се највиша вредност стопе незапослености за посматрани период учитава за 1983. годину (10.4%), а након тога за 2010. годину (9.8%). Осим ових апсолутних вредности, индикативно је и посматрати стопе незапослености кроз раст на годишњем нивоу, при чему се може уочити да је највиши раст стопе незапослености остварен

у оквиру следећих годишњих интервала: 1974-1975, 1982-1983 и 2009-2010. и то за 3% (са 5.1% на 8.1%), 1.8% (8.6% на 10.4%) и 2% (7.8% на 9.8%), респективно.

ДИСКУСИЈА

Из овог прегледа може се уочити да стопа економског раста није кореспондирала у свакој појединачној временској серији са растом економске неједнакости. То се може објаснити чињеницом да економски раст не може бити у потпуности стављен у функцију раста економске неједнакости, јер на економски раст поред раста економске неједнакости утичу и други фактори. Оно што се може закључити да је, иако су се САД преоријентисале ка неолибералној политици у циљу подстицања економског раста, исход такве политике био другачији од планираног.

Што се тиче стопа незапослености, уопште узевши, ако посматрамо вредности стопе незапослености током овог периода, може се уочити да постоје значајне осцилације тих вредности у годишњим периодима, односно може се уочити изостанак опште тенденције у кретању ових вредности. С друге стране, ако посматрамо кретање вредности Џини коефицијента, упркос периодичним осцилацијама, може се уочити тенденција ка расту вредности овог коефицијента за дати период. Дакле и без примене статистичких модела чини се да би корелирање вредности стопе незапослености и Џини коефицијента имало мали експланаторни значај. У прилог томе иде и чињеница да међу разлозима који опредељују пад стопе незапослености у појединачном годишњем периоду преовлађује идентификовање монетарне експанзије, као и повећање каматних стопа од стране ФЕД-а у претходној години, док се као разлози за раст стопе незапослености махом истичу периоди рецесија у години која претходи (будући да се ради о стопама незапослености за први месец у посматраној години), рецесијама узрокованих било економским кризама (као што је пуцање мехура на тржишту некретнина или "*dot-com*" мехура) било војним интервенцијама у којима су САД узеле учешћа (Пустињска олуја, рат у Ираку...). Дакле, ни у случају раста ни у случају пада стопе незапослености не идентификују се фактори који имају било какве везе са растом економске неједнакости. У сваком случају, циљ овог рада није да утврди утицај раста

економске неједнакости на стопе незапослености. То не значи да увођење стопе незапослености као макроекономског показатеља из сфере реалне економије нема свој *rationale* за ову анализу. Овим се заправо додатно показује зашто се као најчешћи индикатор макроекономских кретања једне економије узима економски раст – економски раст се може најлакше операционализовати, односно довести у експланаторну корелацију са другим феноменима у оквиру једне економије.

Уочава се и да се не може уочити јасан тренд ни у кретању стопа економског раста. Стога се поставља питање зашто би се у случају промена стопа економског раста као експланаторни фактор требао посматрати раст економске неједнакости? Као што је већ истакнуто, политике чији је основни циљ био да подстакну економски раст нису имале такав исход. Упркос смањивању пореза и тржишних реформи, САД нису достигле висок ниво економског раста током 1980-их, а ни у каснијем периоду. Квалитет живота грађана нижих доходака је угрожен смањивањем трошкова државе благостања и инфраструктурних трошкова. Укупни резултат била је раст неједнакости и успоравање економског раста, односно задржавање стопе економског раста на ниском нивоу (Matijević 2019, 42). Према студији Организације за економску сарадњу и развој (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. 2014) кумулативна стопа економског раста не само у САД, већ и у Великој Британији и Италији, у претходне две деценије била би 6-9% виша, да није дошло до раста неједнакости. С друге стране, пре глобалне финансијске кризе у Шпанији, Француској и Ирској нижи ниво економске неједнакости допринео је расту БДП-а *per capita.*

ЗАКЉУЧАК

Ако посматрамо налазе студија које се баве утицајем економског раста на ниво економске неједнакости у друштву, не може се изнети један општеприхваћен закључак. Сумирање налаза студија које се баве односом ова два феномена у супротном смеру такође не дају истоветне закључке. Стога је важно имати у виду не само разлоге који опредељују овакве противречне закључке, већ и константно преиспитивати природу односа између економске неједнакости и економског раста.

У овом раду тај однос испитиван је на примеру Сједињених Америчких Држава. Истакнуто је да већ постојеће студије и у оквиру САД не долазе до коначног одговора на ово питање, будући да се могу уочити разлике у резултатима у зависности од не само примењене методологије, већ и периода испитивања утицаја економске неједнакости на економски раст. Уз фокус на посматрање утицаја економске неједнакости, посматране кроз кретање Џини коефицијента израженог у процентима, на стопе економског раста, посматране као промене раста стопе БДП-а *per capita*, у периоду 1974-2019. године, аутор покушава да понуди један другачији угао посматрања овог односа од оног у постојећим анализама. Поред ова два показатеља, у раду је приказано и кретање стопе незапослености за дати период, како би се истакло да економски раст није једини индикатор макроекономских кретања који треба да посведочи о стању једне економије. Уочено је да је у датом периоду дошло до кумулативног раста Џини коефицијента од готово 5%, а да су стопе економског раста на годишњем нивоу у овом периоду (осим до 1980. године) или стагнирале на ниском нивоу, или чак биле негативне. По питању стопе незапослености, истакнуто је да се на основу вредности ове стопе не може уочити нека општија тенденција, због чега је додатно потврђено да постоје разлози зашто се економски раст користи као најчешћи макроекономски показатељ.

Објашњење које аутор нуди за оваква кретања Џини коефицијента и стопе раста БДП *per capita* оправдава анализу политика дерегулације и либерализације извршену у овом раду. Наиме, инсистирање на економском расту као искључивом показатељу економског прогреса, економском расту неосетљивом на неједнакости, довело је до тога да управо економске неједнакости у САД постану фактор стагнације таквог прогреса, гушећи позитивне ефекте економског раста и алокацију добити од истог у ширим социјалним круговима. У САД се званична политика заснивала на процени економских резултата искључиво инсистирајући на економском расту, занемарујући шире социјалне последице такве политике. Као крајњи резултат имамо да у САД стопе економског раста стагнирају на ниском нивоу, или су чак и негативне, уз растућу стопу економске неједнакости.

У крајњој инстанци, налази овог рада могу се употребити као додатна потврда да економски раст сам по себи не значи ништа уколико се не одражава на квалитет живота људи. Иако економског развоја нема без економског раста, чињеница да је пракса у више наврата оборила хипотезу према којој виша стопа економског раста увек значи и виши ниво животног стандарда за појединце наводи на потребу да се при анализи фактора који утичу на економски развој морају имати у виду и други феномени као његове детерминанте, попут економске неједнакости.

РЕФЕРЕНЦЕ

Acemoglu, Daron. 2007. *Introduction to Modern Economic Growth.* Princeton University Press

Adelman, Irma and Cyntia T. Morris. 1973. *Economic Growth and Social Equity in Developing Countries.* Stanford University Press

Aghion Philippe, Eve Caroli and Cecilia Garcia-Penalosa. 1999. "Inequality and economic growth: The perspective of the new growth economics". *Journal of Economic Literature*, 37: 1615–1660.

Alesina Alberto and Dani Rodrik. 1996. "Distributive politics and economic growth". *Quarterly Journal of Economics,* 109: 465–490.

Barro, Robert J. 1999. "Inequality, growth, and investment". *NBER Working Paper*, no. 7038.

Berend, Ivan. 2009. *Ekonomska istorija Evrope u XX veku*, Beograd: Arhipelag

Deaton, Angus. 2015. *The Great Escape - Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton University Press

Jovanović – Gavrilović, Biljana. 2003. „Nejednakost i razvoj", *Ekonomski anali,* Vol. 44. 2003, 159: 22 – 41.

Jovanović – Gavrilović, Biljana. 2013. *Privredni razvoj sa ljudskim likom.* Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu

Kaldor, Nicholas. 1956. "Alternative Theories of Distribution". *Review of Economic Studies,* 23: 83-100. doi: 10.2307/2296292

Kroeber, Arthur. 2016. *China's Economy: What Everybody Needs To Know.* Oxford: Oxford University Press

Kuznets, Simon. 1955. "Economic growth and income inequality". *American Economic Review*, 45: 1-28

Mankiw, Gregory N. and Mark P. Taylor. 2014. *Economics.* Cengage Learning EMEA

Matijević, Andrea. 2019. „Politički uzroci krize hipotekarnog duga iz 2007. godine u Sjedinjenim Američkim Državama". Master rad. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka

McNamara, Robert. 1973. "Address to the Board of Governors". *World Bank Reprint.* Poslednji pristup: 29.07.2020.

https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/930801468315304694/address-to-the-board-of-governors-by-robert-s-mcnamara

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. 2014. "Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth". Federico Cingano (ed.) *OECD Social, Employment and Migration Working Papers,* No. 163. doi: 10.1787/5jxrjncwxv6j-en

Partridge, Mark D. 2005 "Does Income Distribution Affect U.S. State Economic Growth?". *Journal of Regional Science* 45(2):363-394. doi: 10.1111/j.0022-4146.2005.00375.x.

Stiglitz, Joseph E. 2015. *The Great Divide - Unequal Societies and What We Can Do About Them,* W. W. Norton & Company

U.S. Bureau of Labor Statistic, n.d. "Labor Force Statistics from the Current Population Survey". *U.S. Bureau of Labor Statistic.* Poslednji pristup: 03.12.2020. https://data.bls.gov/timeseries/LNS14000000?years_option=all_years.

World Bank [WB], n.d. "GDP per capita growth (annual %) - United States". *World Bank.* Poslednji pristup: 29.07.2020.

World Bank [WB], n.d. "Gini Index (World Bank estimate) – United States". *World Bank, Development Research Group.* Poslednji pristup: 29.07.2020. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.INI?end=2016&locations=US&start=1974&view=chart

Andrea Matijević*

Institute for Political Studies, Belgrade

ECONOMIC INEQUALITY AS A FACTOR LIMITING THE ECONOMIC GROWTH OF THE UNITED STATES OF AMERICA

Resume

Starting from different theories of economic growth, the author aims to show that the growth of economic inequality is one of the significant factors influencing economic growth. There are numerous studies that analyse the impact of economic growth on economic inequality. Relatively less attention is devoted to the analysis of the relationship of these two phenomena in the opposite direction. The basic assumption from which the author starts is that, if we look at the impact of economic inequality on economic growth, this relationship cannot be so simply determined and given as final.Therefore, the paper tries to examine which are the channels of the impact of inequality growth on economic growth, whether this impact is direct or indirect. On the example of the United States, the author discusses the causes of the growth of inequality, as well as the causes of the slowdown in economic growth. The paper tries to prove that economic inequality is a factor limiting the economic growth of the United States. The paper shows that, generally speaking, the existence of conflicting views on the impact of economic inequality on economic growth is a consequence of different results if this relationship is observed in the short (5-10 years) and long period (25-30 years). Regarding the case of the U.S. starting from the analysis of the causes of growing inequality and, for that cause, identifying the main consequences of the politics of deregulation

* andrea.matijevic@ips.ac.rs

and liberalization, the author summarizes the conclusions of the studies conducted in the U.S. about the relationship of economic inequalities and economic growth and provides the analysis of statistical data about percentage changes of the Gini coefficient for the period 1974-2016 and the growth in BDP *per capita* for the period 1974-2019. in the U.S. The author concludes with emphasizing that despite of tax cuts and market reforms, the U.S. did not reach high levels of economic growth during the 1980s, nor in the later period. The quality of life of lower-income citizens is threatened by the reduction of welfare state costs and infrastructure costs. The overall result was an increase in inequality and a slowdown in economic growth, i.e. keeping the economic growth rate low.

Keywords: economic growth, economic inequality, deregulation, liberalization, The United States.

* Овај рад је примљен 15. августа 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. новембра 2020. године.